

Nkuzighari, Odudo Nso, na Njirimara Obodo Dika O si Metuta Odinaala Igbo

Nke

Joy Ifeadike Obayi Ph.D

Humanities Unit, School of
General Studies,

University of Nigeria Nsukka

joy.obayi@unn.edu.ng 08065132008

Na

Ezema Chinenye Anthonia Ph.D

Humanities Unit,

School of General Studies

University of Nigeria Nsukka

chinenye.ezema@unn.edu.ng

08037728086

Umiedemeede

Ndi Igbo bu ndi e ji ndu odudo nso mara, n'ihia na ha na-atu Chukwu egwu. Ndi Igbo nwere nkwenye na mmadu nwere ebe o na-eje ma o nwuo; ma ndu mmadu diri n'uwaa ga-egosi ma o ga-alu uwa ma o bu na o gaghi alu uwa. Ha kwenyere na ihe mmadu metara na-eso ezinaulo onye ahia ma o nwuo. Mana ndu ndi Igbo na-adi n'oge ugbu a kwesiri ka e mee ka ndi ntorobia mara na ihe onye metara na-eso ya na o bue na uwaa ka o biri. O dikwa mkpa ka ha mara na e jighi ndu mmegheri na ndu ruru inyi mara nwa afu Igbo. Onye Igbo o bu na-na-enwe egwu ebe o bu ha hutara onwe ha, ma o bu nwoke ma o bu nwaanyi. Nchocha a bu nkwasia nleghari adim. Ndi nchocha ga-agba mmadu ole na ole ajuju onu iji mara uche ha gbasara isiokwu a, marakwa ma o nwere ihe di icha n'udi ndu e jiri mara ndi Igbo na ihe a na-ahia ugbu a na ndu ndi Igbo. Ebe a no mee nchocha a bu n'ala Igbo niile bu ndi na-asu asusu Igbo kpom kwem, ndi e ji asusu Igbo were mara. Na ntughari uche, o na-egosi na ndi Igbo ufodu ahapula ihe e jiri mara ha ma biwe ndu akologheli na ndu ndi ozu gasi abueghia ejiri mara Igbo. Nke a bu n'ihia na ha na ndi agburu ozu na-emekorita. O bu nke a kpata ndu egwu agwara ogwa jiri bata n'etiti ha. Na mbanye uche, e mere ka a mara na ndi naanochite anya umu Igbo n'obodo niile ga-agba mbu ijikota umu ntorobia mee ka ha mara njirimara ndi Igbo. Nke a gaeme ka Igbo ghara itufucha udiri ha.

Igodo okwu: Nkuzighari, Odudo Nso, Odinaala Igbo, Ilo uwa na Akalogheli.

Mkpelite

Ndi Igbo bu umu nwoke na umu nwaanyi ndi na-agba mbu ihu na ebunobi ha mezuru, ha bukwu ndi na-achio ibi n'udo ha na ndi mmadu ndi ozu. A ma ndi Igbo dika ndi huru udo n'anya, Ndi Igbo nwere njiri mara ha. Ndi Igbo na-edo onwe ha nso. O dikwazi mkpa ileghachi anya azu n'udidi e jiri mara ndi Igbo na ka o di ugbu a. Ime ihe oma dika akwukwu nkwa okwu siri kwuo ya, bu onodu inwe mmuo nke bu ezigbo ozuzu na nnagide (Eke, 2001). Otu a ka Adams (1999) kwakwara si na ezi ndu bu ezi usoro, ezi omume, ikwua aka oto ya na njikwa onwe dika o siri kwesi. O bukwu usoro ima nke bu ezi ihe na ihe ozo mmadu na-eme. O bu uzu e si abia n'ogogo uzu ziri ezi ya na ime ihe oma. O hutakwara ya dika igosiputa iwu na nkwenye obodo dika o si achikwa obodo dika o ziri ezi n'iwu.

Ugwu bụ mgboroṅwu ma ọ bụ ide n'obodo ọ bụla n'ihe niile mmadụ na-eme. Ndị Igbo nwere ezigbo omume ya na ugwu ma mara ihe dị mma na ihe na-adighi mma. Ihe ndị a na-eme ka e nwere nkwekọrịta na udo nke na-eweta ezi ọganiihu n'obodo. Ugwu bụ ihe na-eme ka mmadụ mara ka o si ewe ihe ọ bụla, ma ihe ahụ ọ baara ya uru ma ọ bụ na ọ baraghị ya uru. Ọ na-egosi uru ihe ọ bụla bara na ndụ mmadụ.

Ọ bụkwanụ uru ahụ bụ ihe na-agbaziri mmadụ ụzọ na mkpebi niile ọ na-eme ụbọchị niile nke ndụ ya; ya na omume niile ọ na-eme nke na-apụta ihe ka onye ahụ si ebi ndụ. Ugwu dīkwanụ n'ụdị n'ụdị dīka nzube obodo si dī tūmadi mgbe ọ gbasatara iwu na omenaala. Mana ọ dīkwa ka uche onye siri dī ma e kwuwe maka otu o siri gbasata onye. Ọ bụ mkpebi onye ọ bụla kpebiere onwe ya dīka ugwu ezinaulọ si dī dīka o metutara ọdinaala ha; bụ ezi omume kwū ọtọ, mmadū inwe mmetuta, mmekọrịta mmadū nakwa ihe nke mmūọ dīka ezinaulọ si eme, ọzūzū ulọ akwūkwō na ebe ndī ọzō na-azū mmadū ya na ọhānaeze gbaa gburugburu. Ọ bụ ya kpatara na Argyle (1982) jiri kwuo na ọ gbaraohurū na-ewebata ọtūtū ihe n'ebe ụmūaka anyī nō maka ọzūzū zūchaa, onye ọzō azūgharīa. Ọ bụ ya kpatara na onye ejisighi ike a nara ya ụra rahū n'ihī ọtūtū ihe mwebata so ikuku bụ intaneti abīa. Ọtūtū ezi ụkpūrū ka nne na nna tōwooro ụmūntakīrī, ma ndī nkūzi, ma ndī ụka, ya na ndī ọchīchī obodo n'ụdī n'ụdī.

Nleghachi Anyazū n'ezī ndū e jiri mara ndi Igbo

Ezi ndū n'ala Igbo

A ma ndī Igbo dīka ndī na-ekpere Chineke nke ukwu. Ọ bụ eziokwu na ụka bīara were ọnōdū n'ala Igbo mana a ma ndī Igbo dīka ndī na-atū Chukwu egwu n'uzō omenaala ha si ekpere Chineke site n'ikwūba aka ha ọtō ma zeere ihe ọjōọ. Ha kwenyere na a na-abīa ụwa ọzō. Ọ būrū na imee ihe ọma, i ga-alō ụwa. O nwere nkwenye dīgasī iche iche ha kwenyere na ya, tūmadū mmadū ime ihe ọjōọ. Ha nwere nkwenye na onye mere ihe ọjōọ na ọ ga-eso ezinaulō ya ọkpū tōrō ọkpū. Nke a ga-eme ka ụmūaka tawa ahūhū ihe ha na-amaghī. Ọ bụ ya kpatara ezi onye Igbo ọ būla jī chōọ ibi ezi ndū ka ọ ga-abū ọ nwūọ ka a kwanyere ya ugwu ruru ya, site n'ili ya nke ọma na ọ bughī itūba ya n'ajō ọhīa. Ọ bụ nke a kpatara ndī nna nna ndī Igbo jiri weputachaa ụfōdū ihe ga-enyere ha aka ibi ezi ndū ka ọ būrū ihe nlere anya nye onye ọ būla chōrō imezi ndū ya. Nke mbū bū agwa mmadū; onye Igbo ọ būla ga-abū onye na-akpa agwa doro anya na-abughī onye a na-enyo enyo. Onye na-akpa ezi agwa na Chineke na-adī n'udo, ya na mmadū ibe ya. Onye ahū agaghī abū ede nke na-agba agba.

Nke ọzō bụ ido nsọ; Nwa amaala Igbo na-edo onwe ya nsọ. Ọ bughī ibitoghari aka ebe niile dīka idu nwunye mmadū ma ọ bụ iso nwoke na-abughī dī gi. maka na ndū dī otu a na-eme ka ndī mmūọ weso onye ahū iwe ma wetara ezinaulō abūmōnū. Ọ bụ ya kpatara oge ụfōdū a hū ụmūaka ezinaulō ka ha na-emegheri. Nwokokorobīa tochaa ọ gaghī aba n'ihe, ọ būrū akōloghelīi na onye aṅūrūma. Ndī Igbo naeweputakwa mgbe n'afō ha jī achō iru chineke ka ha na Chineke dī n'udo. Ọ būrū onye mere ihe ọjōọ, o jiri oge ahū chōọ ihu Chineke ma kpūọ arū ka ihe ọjōọ ghara iso ya. O nwere ihe ala na-asō nsọ onye ọ būla kwesīrī ka ọ mara ma zeere ya. Nke a ga-eme ka ala dī nsọ ka ndū na mmekọrịta mmadū na ibe ya wee dī mma ka obodo nwec ike i ga n'ihu.

N'agbanyeghī nke a, e nwekwara ụkpūrū akara aka n'ala Igbo. Ha bū ndī a . Eziokwu, mwedanala, obiumeala, idīmma, obioma, nnabata ọbīa, ime amara, idī nsō tupu alūmalū, ikwanyere nne na nna ugwu, ya na ndī okenye. Ikwanyere ndī ọnū na-eru n'okwu n'obodo ugwu, irūsī ọrū ike na igba mbō dīka Gbdegesin (1991) siri hazie ya. Ndī nchōcha lebara anya n'ihe ndi a:

Ndū dī nsọ nke ndī Igbo

Ndī Igbo na-ekwu okwu sī na ndū bū isi. Ndī Igbo ejighi ndū mmadū egwu egwu. Maka nke a, ha nwere nkwenye maka ihe a naghī ahū anya bū Chukwu Okike, idī nsọ nke mmadū, omenaala, ọdinaala, nkwenye

dị iche iche na okike. Ọ bụ ya kpatara na Igbo na-ekwu okwu si na ndụ bụ na ntị n'ihì na ọ bụ ọ́nụ́nụ́ ihe ga-eme ka mmadụ bie ezi ndụ ma rube isi n'ihe iwu na omenaala kwuru ka mmadụ mee.

Nkwenye n'ihe a naghị ahụ anya ma ọ bụ nke a hụrụ anya mana ọ gbagwojuru anya, dika anyanwu, kpakpando, urukpu, eke na ogwurugwu, orimiri, ugwu wee diri gawa. Mana n'ihe niile ndị a, ihe kacha onye Igbo mkpa bụ ka o bie ezi ndụ bụ ndụ bụ ndụ nke udo dị n'ime ya. Ọ bụ ya kpatara nwa amaala Igbo ga-eji zeere ihe niile nke ga-ewetara ya nsogbu. 'Maka na onye nyowe ihe nọ n'ọ́nụ́, ihe nọ n'ọ́nụ́ enyowe ya'.

O nwere ụdidi ntọ ma ọ bụ ụkpụrụ ezi nwa amaala Igbo ọ bula kwesiri iso dika mmuo na mmadụ na-ele anya n'aka onye ọ bula ka onye ahụ were tọọ atọọ dika: ikwu eziokwu mweda n'ala, idi nwayọọ, idi mma, obioma, ime mma, obi ebere, imere mmadụ ihe, idi nsọ tumadụ onye alubeghi di na nwunye. Isopuru nne na nna, Irusi oru ike were diri gawa dika Gbadegesin (1991) siri kwuo ya. A kowasiri ufodu n'ihe ndi a dika ndi a :

Mkpa ndụ mmadụ di

Ndụ di nnukwu mkpa n'ebe onye Igbo ọ bula nọ. Ọ bụ ya kpatara onye Igbo na-ekwu okwu gbasara odiniihu ọ si na ndụ bụ isi. Nke a putara na ọ bụ ya di ndụ ya emewe ihe a na-ekwu maka ya. Ọ bụ ya kpatara ndi Igbo ejighi ndụ ha egwu egwu kama ha ga-eme ihe ọ bula kwere ha omume ihu na ha chekwabara ndụ ha. Ufodu na-eje n'afa, ufodu na-ago ofo di iche iche, ufodu achuwa aja. Ihe a niile bụ ichekwaba ndụ ahụ di oke onu ahia. nke kpatara na onye gburu onwe ya n'ala Igbo jiri mee aru kacha aru. A gaghi eli onye ahụ eli n'ihì na mmehie o mere, ala na-asọ ya nsọ. Ọ buna nwa e bu n'afọ, ndi Igbo were ya na ọ burula mmadụ. Ọ buru na e wepu ime ahụ ọ bụ nsọ ala ka onye ahụ mere. Nke a bụ igosi otu Igbo si ewe ndụ mmadụ. Ọ burugodu na a maghi uma wepu ime ahụ, a ga-elezi nwaanyi ahụ anya dika onye muru nwa site n'ikpachapuru ya anya ma mee ka ahụ sie ya ike ngwa ngwa.

Ugwu nye okenye, nne na nna

Ndi Igbo na-akwanyere okenye ugwu ruru ya ma na-akwanyekwara nne na nna, n'ihì na ọ bụ site na ha ka ha siri puta uwa. Ha nwekwara nkwenye na okwu okenye kwuru ya na okwu ndi nne na nna na-adì ire. Ma ndi Igbo na-ekwu si na ndụ bụ na ntị ma okwu okenye bụ okwu mmuo. Ndi Igbo nwekwara nkwenye na onye na-elekota onye isi awo, ga-adì ogologo ndụ. Ma ọ bụ na oru umu ilekota ndi muru ha dika Okeke (2019) si kowaa mgbe a na-aju ya ajuju onu na Nsuka ka onwa Mee di na mkpuru ubochi ano na umuaka ga-abu ndi nwere nsopuru, ndi na-ekwu eziokwu ka ihe were diri ha mma.

Ndi Igbo ejikwaghi ile obia egwu egwu. A maara ndi Igbo ama n'ihapu ihe ha nwere maka oye obia ihu na obi di ya mma. Obiakor, Onuora, Obayi & Chinagolum (2019) kwuru na njirimara nwa amaala Igbo bụ nkwenye ha na ugwo di n'ilekota obia n'uwaa nakwa uwa na-abia. Ndi Igbo nwere nkwenye na obia agaghi abiaibu onye nabatara ya, ma chekwaba ya. Ọ bụ eziokwu na n' uwa ogbara ohuru na-emezi ka nkwenye a na-ama jijiji n'ihì na ndi oso chi egbu kariri n' uwa taa na mmadụ amakwaghi onye bụ onye. Mana nkwenye ahụ ka diriri, ya mere okwu nke Igbo na-ekwu si "Obiara be onye abiaibula ya, ọ laba, mkpunkpu apukwala ya". Ndi Igbo nwere nkwenye na nwagboghọ kwesiri isopuru ndi muru ya tumadụ nne ya site n'idobe onwe ya nsọ tupu ọ luo di. Nke a ga-eme ka nne ya nwee ugwu puru iche n'anya ndi ogo ya na ọ zuru nwa ya nkeoma. Nke a bụ otu uzọ umuagboghọ ji asopuru ndi muru ha ma kwanyere onwe ha ugwu. Nwaanyi ọ bula a lutara n'ezi ọ bula, di ya choputa na nwunye ya amaghi nwoke ọ bula tupu ọ luo di, nwoke ahụ gaenwe ugo ma mere nwunye ya ememe iji jaa ya mma maka ido aru ya nsọ nye ya bụ di ya. Nwoke ahụ na-etu ugo di egwu ma zuo akwa kara aka nye ogo ya nwaanyi iji kelee ya n'oke oru ahụ ọ ruru. Nke a mere nwoke ejighi atu ujo ma nwunye ya ọ ga-emegheri emegheri n'ihì na o jidere onwe ya mgbe ọ lubeghi di.

Ọ bụ ezie na ndị Igbo choro nwaanyi amaghi nwoke mana umu nwoke adighi otu ahụ. O nweghi onye na-enyocha nwoke ma o jekwuru nwaanyi ma o bu na o jekwughi. Maka na e weere ya na ikpe a naghị ama nwoke. Ọ bụ ezie na nka di mana ode sirị na ihe di nwaanyi ime mma dikwa onye turu ya ime mma, n'ihì na nwoke kwesiri idobe onwe ya nsọ tupu o luo nwaanyi nwee oju na di ya zuru oke ma dikwa nsọ.

Irusi oru ike

Ndi Igbo kwenyere na uru di n'irusi oru ike. Oghom adighi ya. Ha kwenyesiri ike na onye arughi, ya erila. Ọ bụ nke a kpata n'akuku uwa niile, a ga-ahuriri onye Igbo. Ọ bụ maka igba mbọ ha n'oru. Maka na aka aja aja na-ebute onu mmanu mmanu. Ọ bụ oru ugbo na izu ahia ka e jiri mara ndi Igbo nke ha na-eme gbaa uwa niile gburu gburu. Ndi Igbo naarukwa oru aka di iche iche dika ikpu uzu, ikwa nka, iku azu na oru ndi ozo gasi. Onye o bula na nke ya; ma umu nwoke ma umu nwaanyi, onye o bula na-anwa oke ya.

Ikwa eziokwu na ikwuba aka oto

Akara ndi a bugasi akara e jiri mara ndi Igbo. Onye o bula a maara na o na-ekwu eziokwu, ndi Igbo ejighi onye di otu a egwu egwu n'ihì na e mee elu mee ala, ebe o kwu ka o kwu. Onye o bula a maara na-ekwu eziokwu na-enwe nsopuru. Oha na eze ga na-akwanyere onye ahụ ugwu. Ọ bụ n'ikwu eziokwu ka ndi Igbo gbadoro ukwu were na-echi ozo n'ihì na onye ozo ga-abu onye eziokwu. Ọ bughì onye a naenyo enyo. Ya bu na ihe di mma di mma. Ebe o bula i huru ka e dobere onye eziokwu n'akuku, mara na o nwere ihe nzuzo di n'ihè ahụ a na-eme ebe ahụ.

Ihe ozo ndi Igbo na-eleba anya ma na-agbara ya oso

Ọ bụ eziokwu na omume ndi Igbo agbanweela nnukwu n'ihì ihe uwa nyere. Ha apuola bikoo onu ha na ndi mba ozo. Ufodu n'ime ha ahula otutu ihe chara ha anya ma choo ibi ndu a gwara ogwa bu ndu ndi Igbo na-aso nsọ dika:

Mpu na aghughu

Okwu a bu mpu na aghughu dika o buzi ihe e jiri mara uwa n'oge ugbo a. Ọ batara biri n'obodo anyi nke bu na akuku niile na a na-ahuta ya na ndu ndi mmadu. A bia n'ihè gbasara ndi ochichi dika Odey (2003) si kwuo ya na o buzi ara na-ayi umu mmadu. Nke a were buru eziokwu n'ihì na a ga-ahu mmadu ka o na-ekwu ihe ozo a maghi na o bu ihe ozo ka o bu n'obi. Ọ bụ naanị onye na-awị ara na-eme omume di otu ahụ ma na-aga n'ihu. E lebaa anya nke oma a hu na o bu ara na-awị umu mmadu n'ihì mpu na aghughu. Mmadu di otu ahụ achoghi ima onye o na-eme n'ihu naanị uru o gaenweta na ya ka o choro ima. Nke a were buru nsogbu nye obodo anyi tumadu umu Igbo ndi e jiri ibi ezi ndu mara n'oge gara aga. Achebe (1983) siri na mpu na aghughu nweziri ogogo di iche iche n'ala Igbo. Nke a putara na ogbo o bula nwere nke ha n'udi n'udi. Onye noro n'akuku nke ya, o na-arụ ala. E lebaa anya nke oma a choputa na o bu oke ochicho na okomoko tinyere umu mmadu na ndu di otu a. Onye o bula choro ka a nu aha ya, ka a si na ya kacha ndi ozo, ka mmadu niile sopuru ya ma tuo egwu ya. Ha chefu na ihe uwa no n'awa; chefu udi di e jiri mara ndi Igbo. Ọ bụ ezie na ha na-agba mbọ mana o bu n'ezì ihe ka ha na-enwe otuto.

Akwuna akwuna n'ala Igbo

N'oge mbu n'ala Igbo, onye o bula a huru na-agba ashawo ma o bu akwuna, a na-asị na onye ahụ na-ebutere ezinaulo ihere. Ikwa ya na ibe ya, anaghi enwe onu okwu n'obodo. Onugwu (2019) n'ajuju onu a gbara ya na Mbaukwu n'Oka Sautu n'onwa November 10, kwuru si na ufodu ebe, a na-akpo ya aru. Onye o bula na-eme ya n'obodo a na-amapu ya. Ma ndi ahụ ga-eme usoro di iche iche ka e wee mee ka obi juru ndi mmuo n'ihì na o bughì n'efu. Mana Achebe (2011) si na nke ahụ abukwaghì ihe ndi ntorobia choro ima n'oge ugbo a. Ihe onye o bula choro bu uzo akunauba. Ọ buri na okenye na-ekwu maka ndu ashawo ma o bu akwuna. Ọ buri na onye ahụ bu onye mgbe ochie. Umu ntorobia ejikweghi anya oma achu ego

n'ihì na ọ bụ ihe ụwa ha nyere. Ọ bụrụ ihe dị mkpa ka e doo ha anya na ihe niile abụghị ego. Ndi Igbo bụ ndi na-edo arụ ha nsọ n'ihì Chineke maka na ha nwere nkwenye na ihe onye metere na-adiri ya.

Ise ahìhịa ma ọ bụ anwụrụ

Ahìhịa ma ọ bụ anwụrụ bụ ọgwụ ike nke na-etigheri ndi mmadụ anya ma na-akwasa ụbụrụ. Ụfọdụ na-etinye n'ọnụ, ụfọdụ na-etinye n'imi ma ọ bụ na nri ha na-eri. Ahìhịa dị n'ụdị n'ụdị. O nwere nke ndi okenye na-akpọ ụtaba. Nke a bụ n'imi ka ha na-akpọ ya. Ụfọdụ na-arachakwa aracha. Mana ụdị anwụrụ ike nke na-etipụ ndi mmadụ ara ka a naakpọ 'igbo'. Otutụ ndi ntoroobia alaala n'iyi maka ahìhịa ha na-ese. Ndi dibia ma nke oyibo ma nke Igbo nwere ụzọ ha si eji anwụrụ ma ọ bụ ahìhịa agwọ nrìanrì. mana ha ga-ama nke ga-ezuru onye ahụ mana mgbe onye ahụ jiri aka ya were ahìhịa sewe iji mee onwe ya ka ọ dị elu ma gbasie ike ọ bụrụ mmadụ ichọ okwu nke Igbokwe (1997) kpọrọ 'mmebi ọgwụ'. Agbụrụ ọ bụla yiri ara n'ala Igbo ndi Igbo na-eze agbụrụ ahụ eze ka ha ghara izote ajọ agbụrụ. Ọ bụ ya kpata ụmụ mmadụ ga-eji hie aka abụọ n'anya ghara iji aka ha wetere ndi a ma ama na agbụrụ ha na-ayi ara. Ọ bụ ya kpata onye ọ bụla na-alụ nwaanyị ji ajụ ase ka o wee zote ezi agbụrụ na ọ bughị agbụrụ ndi ara.

Otu Nzuzo

Otu nzuzo bụ otu ndi mmadụ na-eme na nzuzo. Ọ bụ naanị ha maara ihe jikoro ha. Ma ha na-enwe akara ha ji ama onwe ha. O nwekwara ihe mere ha ji bụrụ otu nzuzo n'ihì na ihe a na-eme na nzuzo bụ ihe a na-eme na nzuzo bụ ihe joro njo. Ọ bughị na ha na-eme ya n'uchichi kama o nwere ihe ha na-eme ha achoghi ka onye ozo n'ihì na ọ bughị ihe di mma. Anichebe (2018) kwuru si na otu nzuzo bụ nkwenye na usoro okpukpe ma ọ bụ nghota. Ọ bụ ya kpata ọ jiri bụrụ ka ndi si kwenye, ya na nghota ndi. Anichebe gakwara n'ihu kwaa otu nzuzo dika ndi nwere nkwekorita n'otu ihe ma n'ụzọ iyi na mmuo ma ọ bụ jiri obara gbaa ndu nke ga-eme ka onye ọ bụla n'ime ha tụọ oke egwu. ga-etinye ike dikwa egwu n'ime onye otu nke ga-eme ka onye ọ bụla esoghi n'otu ahụ tụọ ha egwu.

Akwa Mbenike

A ma ndi Igbo ama dika ndi na-eyichi onwe ha nke oma. Ụmụ nwaanyị na-eyi akwa na-ekpuchi oto ha ma mee ka akwa ahụ gbadaa nke oma. Mana oge ugbo a, ụmụ nwaanyị ga-egosi oto ha site n'ikpughe ahụ ha. Nke a na-egosi onye edobeghi onwe ya nsọ. Mgbe ọ bụla a hụrụ onye di otu a, ihe mbụ na-abia mmadụ n'uche bụ na onye ahụ alaala n'iyi. Mana ngwakorita ndi Igbo na ndi mba ozọ emeela ka ọ di ka ọ bụ otu o kwesiri ka ọ di.

Ihe butere mgbanwe di otu a bụ:

1. Ngwakorita ndi Igbo na mba ndi ozọ

Mgbe ndi Igbo na-agaghari n'obodo di iche iche ha na-enwe mmekọ, na-amuta omume digasi iche iche. Ọ bụ ya ka akwukwo Baibul na ndi korint nke mbu (1Cor. 15:33) ji kwuo na mmekorita agwa ojoo na-emebi agwa oma. Nke a bụ eziokwu n'ihì na onye anaghi ezu ori sowe onye na-ezu ori, o bido zuwe ori.

2. Nka na ụzụ dika o siri gbaa ụwa buruburu

Igwe mgbasa ozi dika ekwentị na ihe ndi ozọ na-enye aka na mgbasa ozi mere ka ndi mmadụ naahụ onyonyoo n'ihè na-eme na mba ndi ozọ, naenomi ha ma na-akpakwa agwa ha. Ebe ha na-ahuta ụzọ ahụ dika ụzọ di mfe ma maa mma.

Oke ọchịchọ na mpụ

Onye ọ bụla chọrọ ịba ọgaranya n'ike. N'ihia ya mpụ a na-arị ịbe ya elu; ma ụmụaka ma ndị okenye, anya onye ọ bụla dị n'ego. O nweghị ihe bụ n'efu. Ihe ọ bụla mmadụ rịrọ mmadụ ịbe ya ka o meere ya, ihe ọzọ a ga-atụ anya ya bụ ego ole ọ ga-apụta.

Nkwasị okwu ụfọdụ

Nkuzigharị

Nkuzigharị bụ ime ka mmadụ mata ihe dị adi mmadụ kwesiri ka ọ mara mana ọ maghi ya. Nke a gosiri na o nwere oghere di nke e kwesiri ka e mechie n'ihia na o kwesighi ka ọ di otu a. o gosikwara na onodu gbanwere nke uku mere na a choputara na ihe adighikwa ka ọ di na mbu. O buru na a hapu ya na ihe ga-emebi; ọ ka mma na e bidoro n'oge were gbachibe ka ihe were di mma.

Odudo Nso

Odudo nso bụ mmadụ idebe onwe ya ọcha ghara itinye aka n' ihe ruru aru. O bụ mmadụ ikwanyere onwe ya ugwu ghara ime ihe ọ bụla ọ ga-abu onye nụ nti echie. Ma ọ bụ mee ihe mmadụ ga-eji kochaa ya ma ọ bụ gbuo aso ma ọ buru na a nụ ya. Odudo nso gunyere nwaanyi ijikwa onwe ya nke oma ka ọ ghara ituta ime mkpuke. Nwaanyi no na di kwesiri ikwanyere di ya ugwu site otu o si ebi ndu, eyi akwa nakwa otu o si ebi ndu.

Odinaala Igbo

Odinaala Igbo bụ ihe e jiri mara ndi Igbo. O bụ omenaala ndi Igbo. O nweghi ihe ga-eme ka a gbanwee ya n'ihia na ọ bụ ọ di adi. Odinaala bụ onye tote otokwuru. Dika Mbah na Mbah, Ikeokwu, Okeke, Nweze, Ugwuona, Akaeze, Onu, Eze, Prezi na Odii si kwuo na odinaala bụ odi be ndi. Nke putara na a naechekwa ya ka ọ ghara ifu efu. Nke a nwere ike ibu ka ndi si eri nri, ka ndi si esi nri, ka ndi si eyi akwa, ka ndi si alu nwaanyi, ya na ihe ndi ozo gasi. Ndi Igbo na-ekwu okwu si na ije nwaanyi dika uzo iyi maka ọ naghị echi echi. Otu ahụ ka omenaala di, ọ naghị echi echi. O nwere ezinaulo e jiri aruruala were mara. Ha nogidesie ike n'ime ya ọ ghoo odinaala nye ha.

Ilo Uwa

Ilo uwa bụ iputa uwa ozo mgbe onye ahụ bichara ndu ma nwuo. O buru na onye ahụ biri ndu ziri ezi, onye ahụ gaaputa ozo ibidokwa ndu n'isi tumadu ọ buru na onye ahụ aruzughi ihe ọ bjara uwa iru. A ga-amu onye ahụ dika nwa oheru, ọ puta biwe ndu dika umuaka ndi ozo. Mana o nwere ihe ga-egosi na nwa ahụ abughi dika umuaka ndi ozo si adi n'ihia na omume ya ga-adi ichie. O bụ ya ga-eme ka ndi muru ya juwa ase iji mara ihe na-eme. Oge ahụ ka a ga-agwa ha na ọ loro uwa ma gwa ha onye ahụ loro uwa.

Akologheli

Akologheli bụ onye na-emegheri emegheri. O na-abukari umu nwoke ka a na-abukari n'udi onodu a. Nke a bụ onye a kwadoolu aku, nye ya nkwardo di egwu nke e chere na onye ahụ ga-akwudo na ya; mana onye ahụ enweghi ike iguzo. Ufodu bụ ihe onye ahụ ji aka ya wetara onwe ya. Ufodu bụ nke mmadụ wetaara onye ahụ site n'iduhie onye ahụ. Ufodu akologhelii bụ mmanya naara ha uche. Ufodu aburu ihe esere ese naara ha uche. Ufodu aburu umu nwaanyi ka ha na-eso. Ihe niile ha nwetara bụ umu nwaanyi nwe ya. Ebe ọ bụla ọ nuru unara nwaanyi ọ gaa ebe ahụ. Ogaghi echetakwa ihe ozo ma ọ bughị nwaanyi. O bụ ya kpataara ufodu umu nwoke ga-eji laa be nwaanyi abughi nwunye ha ma biri ebe ahụ ma ihere agaghi eme ya.

Ajuju ọnu a gbara ndi mmadu na steeti ise ndi Igbo bu ndi a:

1. O nwere ihe gosiri na umu Igbo gahiere uzọ n'omume ha?
2. E nwere odudo nsọ n'ala Igbo taa?
3. O di mkpa nkuzighari mjiroma Igbo nye umu ntoroobia?
4. Nkuzi a okwesiri ibu gabasara, nsopuru, iyi akwa na ekele?
5. O ka mma ikuzi ya n'intanet, uloka, ulokwukwo na ogbakọ ebe ndi ntoroobia na-agbakọ?

Usoro Nchocha

E ji ntuleghari adim mee nchocha a n'ihu na o bu ihe di adi a chorọ ka e nyochaa mara ma o ka dikwa ma o bu na o dighikwa dika Ali, (2006) si kwuo ya. O ga-enye aka imata ma ihe a na-eche, o bu eziokwu ka o bughị.

Nsere gunyere mmadu 150 sitere na steeti ise ndi Igbo. Mmadu 30 na steeti o bu. O nweghi usoro e siri mee nsere. Ajuju ọnu a agbara, a ga-eji pasenti were gukọọ mara ndi kwere na ndi ekweghi.

Usa Nchocha

Usa nchocha e nwere na steeti ise e nwere n'ala Igbo bu nke

a:	Steeti Abia	Éé	Éè
1	. O nwere ihe gosiri na umu Igbo gahiere uzọ n'omume ha?	100%	
2	E nwere odudo nsọ n'ala Igbo	34%	66%
3	O di mkpa nkuzighari mjiroma mara Igbo nye umuntoroobia?	100%	
4	Nkuzi ekwesiri ime bu ihe gbasara nsopuru, iyi akwa, ekele	100%	
5	O ka mma ikuzi ya n'intanet, uloka, ulokwukwo, na ogbakọ	100%	

Ebe ndi ntoroobia na-ano

	Steeti Anambra	Éé	Éè
1	O nwere ihe gosiri na umu Igbo gahiere uzọ n'omume ha?	100%	
2	E nwere odudo nsọ n'ala Igbo	40%	60%
3	O di mkpa nkuzighari mjiroma mara Igbo nye umuntoroobia	100%	
4	Nkuzi ekwesiri ime bu ihe gbasara nsopuru, iyi akwa, ekele	100%	
5	O ka mma ikuzi ya n'intanet, uloka, ulokwukwo, na ogbakọ	100%	

Ebe
ndi ntoroobia na-ano

	Ebonyi		
1	O nwere ihe gosiri na ụmụ Igbo gahiere ụzọ n'omume ha	100%	
2	E nwere odudo nsọ n'ala Igbo	15%	85%
3	. Ọ dị mkpa nkuzigharị mjiri mara Igbo nye ụmuntoroobia?	100%	
4	Nkuzi ekwesiri ime bu ihe gbasara nsopuru,iyi akwa,ekele	93%	7%
5	Ọ ka mma ikuzi ya n'intanet, uloka, ulokwukwo, na ogbako	100%	

Ebe ndi ntoroobia na-anọ

Steeti Enugwu

1	O nwere ihe gosiri na ụmụ Igbo gahiere ụzọ n'omume ha?	100%	
2	E nwere odudo nsọ n'ala Igbo	30%	70%
3	Ọ dị mkpa nkuzigharị mjiri mara Igbo nye ụmuntoroobia?	100%	
4	Nkuzi ekwesiri ime bu ihe gbasara nsopuru,iyi akwa,ekele	100%	
5	Ọ ka mma ikuzi ya n'intanet, uloka, ulokwukwo, na ogbako	100%	

Ebe ndi ntoroobia na-anọ

Steeti Imo

1	O nwere ihe gosiri na ụmụ Igbo gahiere ụzọ n'omume ha	100%	
2	. E nwere odudo nsọ n'ala Igbo	22%	80%
3	Ọ dị mkpa nkuzigharị mjiri mara Igbo nye ụmuntoroobia?	100%	
4	Nkuzi ekwesiri ime bu ihe gbasara nsopuru,iyi akwa,ekele	100%	
5	Ọ ka mma ikuzi ya n'intanet, uloka, ulokwukwo, na ogbako	100%	

Ebe ndi ntoroobia na-anọ.

Usa ajuju ndi Abia steeti gosiri na ajuju niile a juru ha na ha kwadoro ya. Steeti Abia kwadoro na Igbo abukwaghi ihe e jiri mara ya n'omume, site na mmadu 30 nke bu 100% ikwado na nsogbu di. Abia kwadosikwara ike na odudo nsọ alaala ebe mmadu iri si na a ka nwere odudo nsọ mana mmadu 20 juwara isi na e nweghizi.

Ndi Steeti Anambara na-ekwukwa otu ihe ahụ maka na mmadu 12 sirị na a ka nwere odudo nsọ ebe mmadu 18 si na e nweghizi. Usa ndi a na-egosi na odudo nsọ adighikwa ire na ndu ndi Igbo. Ajuju ndi ozo, mmadu

30 kwadoro na e nwere nsogbu nke putara 100%. Naanị mmadụ ise siri na e nwere odudo nsọ nke putara 15% ma mmadụ 25 kwuru na odudo nsọ adighikwa nke putara 85%. A bịa n'ụdị nkuzi e kwesiri inwe, naanị mmadụ abuo siri na o kwesighi ka a kuzigharia ihe o bula; ma mmadụ 28 siri na o di nnukwu mkpa ikuzighari ihe nke putara 93%.

Steeti Enugu si na e newghi odudo nsọ n'ala Igbo taa n'ihia na mmadụ 21 n'ime mmadụ 30 a gbara ajuju onu kwuru nke a. Naanị mmadụ 9 siri na a ka nwere nke bu naanị 30% ndi a gbara ajuju onu. Ndi Imo were kwudosie ike na odudo nsọ alaala. Naanị mmadụ 6 siri na odudo ka di na Steeti Imo nke putara 20% bu ndi zara aziza; ma mmadụ 24 n'ime 30 siri mba na odudo nsọ alaala nke putara 80%.

Ntughariuche

N'itughariuche n'usa e nwetere na nchocha a, o putara na ndi Igbo ehiela uzọ n'ihe gbasara odudo nsọ. Ebe mmadụ 30 na steeti o bula e jiri mee nchocha na-ekwu otu ihe, a mara na ihe ha na-ekwu bu eziokwu. Ufodu ndi siri na a ka nwere odudo nsọ na-ekwu ma onu akaghi ha aka n'ihia na ha na-ekwu na-achikwa ochi, nke gosiri na ihe ha na-ekwu esighi n'ala obi ha puta. Ebe ndi okenye a gbara ajuju onu naekwukari bu maka ekele na otu umu Igbo si eyi akwa, tumadu umu nwaanyi. O nwere onye nke siri na nsopuru alaala n'ihia na nwata anakwaghi ekele okenye ma obu ya. O bu ya ka ya jiri ju nwaanyi nwa ya nwoke kpotaara ya ka nwa ya lwa. Nwata amaghi na o bu ya bu nna onye choro ilu ya, wee gba ya nkiti. Nwoke si nwa ya nwoke na o gaghị alu ya.

Nchikota

Nchocha gosiri na ihe di icha di na ndu ndi Igbo karichaa n'odudo nsọ. O bu ya kpata o ji di mkpa na a kuzighari ihe gbasara ndu ndi Igbo nye umu na-etolite etolite ka ha mara na o di mkpa. O bu ya bu mkpu a na-eti gbasara omenaala na asusu Igbo n'ihia na o buru na a maghi ihe e mere ya na nsogbu ga-adi; maka na otutu ndi mmadu amaghi aka nri ha na aka ekpe ha n'ebe asusu Igbo no.

Mbunye Uche

Site na nchoputa e mere o di mkpa ka a na-eweputa oge a ga-eji na-akuzi maka omenaala n'ulo ogbakọ oriri na onunu ebe umu ntorobia na-anọ. O kwesikwara ka ndi ukochukwu na-akuzi ihe gbasara omenaala na odudo nsọ dika ndi Igbo si ezube ya, n'ihia na o bu ihe akwukwo nsọ naakuzikwu. Ozọ buzi n'igwe mgbasaa ozi ekwentị ebe umu ntorobia na-agu mgbe o bula.

Edensibia

Achebe, C (1983). *The Trouble with Nigeria*. Britain. Heinemann

Achebe, I. A (2011). Centre of African Studies.

www.African.can.ac.uk *Igbo language studies in the First Decade of the 21st Century: A History of Igbo Archival Dictionary Project*. Cambridge. Fresh.Inc

Adams, R.M. (1999). *Finite and Infinite Goods*, Oxford: Oxford University Press.

Ali, A. (2006). *Conducting Research in Education & Social Sciences*. Enugu: Tashiwa Networks Ltd.

Anichebe, O. (2018). *Cultism In Nigerian Universities: The Challenge of A Nation (ed) Nigerian Peoples and Culture*, Enugu: Computer Edge Publishers

Argyle, M. (1982). *The ecology of relationships: Choice of situation and function*. Wiley Online

Eke, J.G (2001). *Igbo-English Dictionary (Okowa okwu)*, Enugu: New Generation Ventures Ltd.

Gbdegisin, T. (1991). <http://muviwagbadegisin.com>

Igbokwe, I.O (1997). *The effects of water deprivation in livestock ruminants' journal*.67(12):905-914

Mbah,B.M, Mbah, E.E, Ikeokwu, E.S,Okeke,
C.O,Nweze,I.M,Ugwuona, C.N; Akaeze, C.M; Onu,
J.O; Eze,E.A;Prezi, G.O & Odii, B.C. (2013). *IGBO
ADI Igbo-English English- Igbo Dictionary of Linguistics and Literary Terms*. Enugu, UNN press
Ltd.

Obiakor, E.E; Onuora, N.T; Obayi, J.I; & Chinagorom, L.C. (2019). Igbo Traditional Education: A
Panacea to the Nation's Unemployment Debacle.*Interdisciplinary Science Reviews*
15(1):15-29 Odey, J.O.(20003). *This Madness called election*.Enugu: Snaap Press Ltd.

Okeke, N.C. (2019). Ajuju Onu a gbara n'ona May, 4 na Nsuka

Onugwu, J.I. (2019). Ajuju onu a gbara n'ona November, 10 na Mbaukwu n'Oka

Revised Standard Version (1978) 1st Cor. 15:33